

Bánkeszi Katalin: A MOKKA-ODR egyesítésének előkészületei

Bevezető

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) nyertes TÁMOP-pályázatának három pillére közül az egyik a MOKKA közös katalógus továbbfejlesztése és az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) adatbázisával történő egyesítése. A régóta húzódó feladat végre megvalósulhat, hiszen az uniós támogatások bevonásával rendelkezésre állnak a szükséges anyagi források.

Mint bizonyára ismert a könyvtárak világában, a Közép-Magyarország területén működő intézmények nem vehettek részt a TIOP-pályázatokon, így az eszközpark frissítésére, a nagyobb szakmai feladatok infrastrukturális hátterének megteremtésére nem volt módjuk. Az OSZK is csak a feladat szakmai megvalósítására pályázhatott, és a már meglévő eszközökön tudja azt elvégezni. Korábban e lap hasábjain is beszámoltunk arról, hogy 2008-ban vásároltunk egy szervert a MOKKA üzemeltetésére. 2009 folyamán megtörtént az adatbázis migrálása az új környezetbe, és kisebb javításokat is végeztünk a rendszeren, majd teljesen átálltunk a szolgáltatással erre az eszközre. Jelenleg is ezt a szervert használjuk az adatbázis és a keresőfelület működtetésére. Az Informatikai Igazgatóság munkatársai és a külsős rendszergazda közösen gondoskodnak a zavartalan üzemeltetésről és a karbantartásról.

Illeszkedés az országos könyvtári fejlesztések rendszerébe

A MOKKA-fejlesztés azon országos programok egyike, amelyek egymással összefüggésben, a partnerintézményekkel egyeztetve valósulnak meg. Debrecenben az Egyetemi és Nemzeti Könyvtárban (DEENK) alakítják ki az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) megújuló szolgáltatását, amely a MOKKA-ODR egyesített adatbázisára épül. Debrecenben a könyvtárközi kölcsönzés infrastrukturális hátterét alakították ki TIOP-forrásokból. Szintén a TIOP-pályázat keretében szerzett be egy háttérszervert a Szegedi Egyetem Egyetemi Könyvtára a MOKKA-fejlesztések céljára. A három szerver együttműködéséről és a kapcsolódó szolgáltatásrendszer kialakításáról, összehangolásáról az intézmények folyamatosan egyeztetnek; együttműködési szándékukat megállapodásban is rögzítették.

Ilyen átfogó, országosan kiható fejlesztések természetesen csak összefogással jöhetnek létre, egyetlen intézményre nem terhelhető ekkora felelősség és munka. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium szándéka is az volt, hogy az öt kiemelt fejlesztési program külön országos kiírásban kapjon helyet, amelyre a legnagyobb tapasztalattal rendelkező intézmények pályázhattak.

Az OSZK és a DEENK által vállalt feladatokat már nagy vonalakban ismertettem. A Miskolci Egyetem Könyvtár, Levéltár, Múzeum menedzseli a digitális részdokumentumok és cikkek archívumának kialakítását, amelyet a MATARKA tartalomjegyzék-szolgáltatással, a HUMANUS szakirodalmi adatbázissal és az Elektronikus Periodika Archívummal (EPA) egyaránt össze kell hangolni a sikeres és hatékony működés érdekében. A cikkszolgáltatásoknak is integrálódniuk kell az ODR-felületbe. Az archívumban a tervek szerint folyóiratcikkek, különféle forrásból származó tanulmányok és részdokumentumok is helyet kapnak, hiszen - láthatóan - ezekre is van igény a másolatkéreseknél, amelyek hatékonyabbá válnak a már digitalizált dokumentumok tárolásával és újrafelhasználásával.

Egyre nagyobb gondot jelent az a tény, hogy az olvasók - főként a felsőoktatásban - sokszor szívesebben kérnének és használnának elektronikus dokumentumokat. Ehhez nemcsak archívumokat kell létesíteni, hanem azt is meg kell oldani, hogy jogszerű lehetőség legyen a digitális formában is elérhető, de a szerzői jog által még védett anyagok eljuttatására a felhasználókhöz. A védett dokumentumok elektronikus formában történő szolgáltatása elsősorban a könyvtárakban oldható meg, de a szerzői jogi törvény értelmében a korszerű (és így még védelem alá eső) források elektronikus formában nem továbbíthatók a felhasználókhöz. A ma rendelkezésre álló eszközök lehetővé teszik, hogy technológiai védelemmel ellátva forgalmazzuk a dokumentumokat, de ez a probléma még ennél is sokkal átfogóbb megoldást kíván, ha a könyvtárak meg akarnak felelni az olvasói igényeknek. A megoldás érdekében a veszprémi Pannon Egyetem Könyvtár és Levéltára kapta azt a feladatot, hogy átfogó módszert dolgozzon ki az elektronikus dokumentumok könyvtári forgalmazására, beleértve a távoli elérést is. A problémának komoly szerzői jogi vonatkozásai vannak, amelyekkel erre specializálódott szakértők foglalkoznak a koncepció elkészítése során.

Az országos fejlesztések megvalósításának ötödik szereplője az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet (OFI) felügyelete alá vont Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, amely a közoktatási olvasásfejlesztő programok gazdája. A közoktatási kereteken kívül eső (otthoni, könyvtári stb.) olvasásfejlesztéssel, a "Családi olvasás éve 2010" elnevezésű országos kampány indításával a Könyvtári Intézet foglalkozik az OSZK TÁMOP-pályázata keretében, együttműködve az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel.

Valamennyi országos fejlesztés célja, hogy egységes, központilag menedzselt és költséghatékony szolgáltatások jöjjenek létre, hiszen egy ponton történik meg a fejlesztés, de az egész könyvtári rendszer hasznára válik az eredmény: minden könyvtár hasznosíthatja azokat saját szolgáltatásainak kibővítéséhez és korszerűsítéséhez.

A MOKKA-ODR közös adatbázis kialakítására tett előkészületek

A TÁMOP-pályázat beadását megelőzően számos egyeztetés zajlott a könyvtárakkal, a megvalósításban együttműködő intézmények vezetőivel, a támogatást biztosító minisztérium képviselőivel, illetve a lehetséges szolgáltatókkal. Igyekeztünk feltérképezni az elvárásokat, a könyvtárak igényeit, a fejlesztők megoldási javaslatait és a korábbi évek tapasztalatait. Érdekes volt megfigyelni, hogy a könyvtárak részéről sok kritika érte a MOKKA-t, de viszonylag kevés konkrét javaslat érkezett az új rendszer tervezéséhez. A fejlesztő csoportok aktívabbak voltak, alternatív lehetőségeket mutattak be egy új MOKKA-megoldásra.

Az egyeztetések eredményeinek figyelembevételével készült el szakértők közös munkája nyomán a közös katalógus terve. A pályázat beadásához átfogóan fogalmaztuk meg a kitűzött célokat, és mintegy hét hónapra ütemeztük a megvalósítást. Úgy terveztük, hogy ha nyer a pályázatunk, akkor 2010 januárjában indulhat a munka a szakértői csoport összehívásával, majd a közbeszerzés lebonyolítása után júliusban kezdődhet a részletes rendszerterv kialakítása, a nyertes pályázó és a megrendelő szakembereinek a bevonásával. Ezt követően decemberig zajlana le az intenzív fejlesztési időszak, amit kéthónapos tesztelés és adatfeltöltés követ. Az egész folyamatot végigkíséri a monitoring tevékenység, ami (különösen ilyen feszített tempó esetén) elengedhetetlen, és minőségbiztosítási szempontból is fontos.

Sajnos, a megvalósítás számos okból csúszik, később kezdődhet el az érdemi munka, mint ahogy szerettük volna. Szerencsére van még némi időtartalék a pályázatban, amivel ez a probléma áthidalható. Indokolt esetben határidő módosítást fogunk kérni, ami azt jelenti, hogy további három hónappal meghosszabbodhat a végső teljesítési határidő. Ez utóbbi esetben is legkésőbb 2011. júliusra már működőképes adatbázisnak és szolgáltatásnak kell létrejönnie.

Az országos fejlesztésekre felhasználható összegeket befolyásolta az is, hogy az országos programokat megvalósító intézmények is csak egy pályázatot nyújthattak be, ami azt jelentette, hogy a saját fejlesztéseiket és az országos feladatokat egy pályázatba kellett integrálni, és ennek megfelelően kell a pénzügyi keretekkel gazdálkodni.

Az OSZK TÁMOP-pályázata (TÁMOP 3.2.4/08/2-2009-0002)

Az Országos Széchényi Könyvtár A nemzeti könyvtár az élethosszig tartó tanulásért. Országos és intézményi fejlesztések a tanulás szolgálatában az állományok hozzáférhetőségének biztosítására, innovatív új szolgáltatások kialakítására és az olvasás népszerűsítésére című pályázatának három pillére közül az egyik a MOKKA-ODR-egyesítés és a közös katalógus rendszerének a megújítása, valamint a Köztaurusz karbantartó rendszerének korszerűsítése. E két, egymással összefüggő, de külön kezelt feladat abban a tekintetben, hogy nem feltétlenül ugyanazzal a fejlesztővel fogunk dolgozni a két témán.

A másik pillér az online katalógus bővítése, amely egyúttal a MOKKA-katalógus tartalmi bővítését is jelenti, hiszen a bevitt rekordok (ellenőrzés után) napi sűrűséggel töltődnek át a közös katalógusba. Az adatbázis-bővítés során az 1926 és 1949 között állományba vett és feldolgozott könyvanyag korszerű feltárása történik meg (mintegy 250 000 cédula rögzítése közvetlenül az AMICUS-ba). A könyvtárak katalogizálási munkáját is megkönnyíti, hogy ellenőrzött rekordokat tölthetnek le a saját adatbázisukba.

A harmadik pillér a Könyvtári Intézet égisze alatt valósul meg. Az intézetben új akkreditált tanfolyamokat szerveznek és indítanak a könyvtárosok továbbképzése céljából, nagyszabású olvasásnépszerűsítő kampányt terveznek és szerveznek, amelybe a könyvtárak országos szinten is bekapcsolódhatnak. Ezen túl az interaktív könyvtári portál fejlesztése is feladataik közé tartozik.

A közös katalógus megújításának előkészítése

A pályázatban is jeleztük, hogy egy kisebb létszámú szakértői csapatot hívtunk meg a közös katalógussal szemben támasztott elvárások összegyűjtésére és egy tervezet megfogalmazására. A szakmai egyeztetések 2009 őszén kezdődtek meg. Ezzel párhuzamosan felkértük a Könyvtári Intézet munkatársait, hogy frissítsék az általuk korábban készített és közzétett bibliográfiát, amely a közös katalogizálással kapcsolatos szakirodalomból nyújtott válogatást. Rövid időn belül el is készült az aktualizált verzió.*

Rendelkezésünkre állt a MOKKA Egyesület által 2008-ban végzett felmérés eredménye, amely a tagkönyvtárak körében a MOKKA használatát és a fejlesztési igényeket mérte föl. A kérdésekre 26 könyvtár válaszolt. Decemberben kértünk egy tanulmányt az egyesülettől, amelyben a tagkönyvtárak elvárásait, javaslatait összesítették a leendő szakértői csoport számára. Az egyesület elnöke az Informatikai Bizottságot kérte meg a vélemények összegzésére. A Megvalósíthatósági tanulmány a MOKKA projektről címmel elkészült dokumentumot később a szakértők rendelkezésére bocsátottuk. Az eCorvina Kft.-től is kértünk egy - a legutóbbi fejlesztéseket is tartalmazó - összefoglalót a jelenleg működő funkciókról ("Mit tud most a MOKKA és mik a tervezett fejlesztések?").

A félreértések elkerülése végett hangsúlyozni szeretném, hogy a fent említett háttéranyagok - a bibliográfia, az egyesületi felmérés, az Informatikai Bizottság tanulmánya, az eCorvina Kft. összefoglaló táblázata - nem a TÁMOP-fejlesztés részeként készültek, nem a szakértői bizottság anyagai, finanszírozásukhoz az OSZK nem járult hozzá, és nem a pályázati forrásokból készültek. A szakértői javaslat közzétételekor beérkezett vélemények arra engedtek következtetni, hogy ebben a kérdésben volt egy kis félreértés, mivel a szakértői

anyag mellékleteként ezeket a dokumentumokat is feltüntettük. A fent említett anyagokat azért írtuk meg, hogy kiindulásként, illetve háttér-információként szolgálhassanak a szakértői munkához, amely január folyamán indult el.

A szakértői csoport felkérésekor arra törekedtünk, hogy legyen köztük olyan kolléga, aki a korábbi években a fejlesztés során összegyűlt tapasztalattal rendelkezik, és legyen teljesen független, adatbázis-építésben gyakorlott tagja is a csoportnak. A webszolgáltatás tervezéséhez egy fiatal munkatársat kerestünk, aki jártas a korszerű technológiák világában. Mivel a MOKKA-bővítés egyik célja, hogy az összes ODR-tagkönyvtár adatai bekerüljenek a katalógusba, ezért a megyei könyvtárak köréből is meghívtunk egy kollégát. Arra is kellett gondolnunk, hogy a Köztaurusz rendszere meglehetősen speciális, és mivel az adatbázis és a karbantartó rendszer fejlesztése is a tervek között szerepelt, ezen a téren is megfelelő szakértelemre volt szükség.

A meghívott szakértői csoport összetétele a következőképpen alakult:

- Bíró Szabolcs informatikus, dokumentátor (jelenleg Active Vision Kft.),
- Burgermeister Zsolt: informatikus, független szakértő,
- Keveházi Katalin főigazgató-helyettes, SZTE, MOKKA-R projektvezető,
- Koltay Klára főigazgató-helyettes, DEENK, MOKKA projektvezető,
- Tózsér Istvánné igazgató, BSMK (Eger), a megyei könyvtárak képviselőjében,
- Ungváry Rudolf köztaurusz-szakértő.

A csoport munkájának irányítására engem kért fel a nemzeti könyvtár. Dippold Péter, az OSZK TÁMOP-pályázatának projektvezetője is figyelemmel kísérte a munkánkat, a jegyzőkönyvek elkészítésére Szalóki Gabriellát, a TÁMOP-pályázat projektasszisztensét kértük fel. A kommunikáció megkönnyítésére létrehoztunk egy zártkörű weboldalt, ahol minden résztvevő számára elérhetővé tettük a háttéranyagokat, valamint itt nézhették meg a készülő oldalterveket, és szintén ide töltöttük fel a munkaanyagokat.

2010. január második felében kezdődött el az érdemi munka. Az első személyes találkozón felosztottuk a feladatokat: Tózsér Istvánné felkérésünkre egy felmérést készített az 55 ODR-tagkönyvtár körében**. Ezúton is köszönjük az intézmények együttműködését, hiszen viszonylag rövid idő alatt kellett a kérdésekre válaszolni. Az eredmények kiértékelése bekerült a végső dokumentumba is.

Keveházi Katalintól, aki egyúttal a MOKKA-R projektvezetője, a nemzetközi gyakorlat áttekintését és néhány jó példa bemutatását kértük, továbbá ő írta le a régi könyvek és a muzeális dokumentumok adatbázisához történő kapcsolódás feladatait is.

Koltay Klára, a MOKKA jelenlegi egyik projektvezetője a korábbi fejlesztések tapasztalatai alapján tett javaslatokat több témában az új rendszerrel kapcsolatban, valamint vázolta az ODR-szolgáltatás számára szükséges funkciókat. Jelentős részt vállalt az authority fájlok kezelésének tervezésében, valamint a Köztaurusz-adatbázis kapcsolódásának átgondolásában.

A technológiai elvárások összefoglalására Burgermeister Zsolt vállalkozott, aki korábban könyvtári környezetben is dolgozott, és a MOKKA-val is foglalkozott még a kezdetek idején, de az utóbbi években más területen végzett nagy mennyiségű rekordot kezelő adatbázisrendszerek fejlesztésével kapcsolatos munkákat.

Bíró Szabolcs az anyag elkészítése idején az OSZK Informatikai Igazgatóságán dolgozott, továbbá az XML oktatásával is foglalkozott a Könyvtári Intézet tanfolyamain. Számos új funkció bevezetésén fáradozott az OSZK katalógusa keresőfelületének megújításánál. Őt kértük fel a szolgáltatási oldal tervezésére.

Ungváry Rudolf mint a Köztaurusz fejlesztője és szinte egyetlen szakértője vett részt a munkában. Korábbi tapasztalatait felhasználva igen részletes anyagot készített a tervezett fejlesztésről, amelynek egy rövidített verziója került a végső dokumentumba.

A szakértők heti rendszerességgel egyeztettek, a költségek csökkentése érdekében elsősorban videokonferencián, illetve e-mailben kommunikálva. Nem volt egyszerű a sok szempont együttes érvényesítése, a különböző álláspontok összehangolása. A szakértők ennek ellenére jól tudtak együtt dolgozni, és egyetértésben döntöttek úgy, hogy az eredetileg tervezett egy hónap helyett több időt szánnak a részletek kidolgozására, így a csoport munkája elhúzódott március elejéig. Ez is okozta, hogy a javaslat nyilvánosságra hozatala késett, és csak néhány napot tudtunk adni a külső vélemények megfogalmazására. Úgy gondoltuk, hogy még az OKM Támogatáskezelő Igazgatóságához (OKMT) való benyújtás előtt módosítjuk a dokumentumot, amennyiben érdemi javaslat érkezik. Időközben kiderült, hogy a közbeszerzési szakértővel az egyeztetés elhúzódik, ezért a véleményezésre szánt időt meghosszabbítottuk, ennek ellenére később csak néhány javaslat érkezett.

A szakértői vélemény két helyen volt elérhető: a Könyvtári Intézet honlapján, ahol egy e-mail címet adtunk meg a hozzászólások beküldéséhez, valamint a MOKKA weboldalán, ahol közvetlenül a honlapon lehetett véleményezni. Érdemes megjegyezni, hogy utóbbi helyre egyetlen hozzászólás sem érkezett, és az e-mail címre is csak néhány levél jött a témával kapcsolatban. A Katalisten többnyire a fejlesztői csoportok írtak kritikai észrevételeket. A szakértők az általuk is elfogadható javaslatok alapján módosították az elvárásokra vonatkozó részt, amely a közbeszerzés szakmai tartalmának alapjául szolgált.

Sajnos, a közbeszerzési szakértővel nehezen haladtunk a dokumentáció összeállításával, végül másik szakértővel folytattuk a munkát. A közbeszerzési dokumentációt június végén adtuk be az OKMT-hez minőségellenőrzésre.

A közbeszerzés két feladatot tartalmaz:

1. Komplex könyvtári informatikai megoldás - a MOKKA közös katalógus rendszer - szállítása, fejlesztése, testre szabása, támogatása, oktatása;
2. A Köztaurusz-rendszer fejlesztése és összekapcsolása a MOKKA-adatbázissal.

A feladatok külön-külön is megpályázhatók, vagyis elképzelhető, hogy két különböző pályázó nyeri meg a két feladat elvégzésre kiírt tendert. A közbeszerzési pályázatban megadtuk a két részfeladatra szánt összegeket is, hogy némileg mederben tartsuk az árakat. Nehéz feladat volt meghatározni az alkalmassági feltételeket és az értékelési szempontokat, mivel nem egyszerű ilyen egyedi fejlesztés esetén mérhető szempontokat meghatározni a szakmai tartalom elbírálásához. Arra törekedtünk, hogy úgy szabjuk meg a feltételeket, hogy megfelelő referenciákkal rendelkező, stabil cég legyen, amely megnyeri a pályázatot.

Az országos programok megosztott megvalósítása során olyan közös katalógus jön létre, amely egyaránt szolgálja az olvasói igényeket és a rekordszolgáltatás révén a könyvtárakat. A közös katalógus az alapja a dokumentumforgalmazó szolgáltatásoknak és a könyvtárközi kölcsönzésnek. Az ODR továbbfejlesztése a MOKKA kialakításával párhuzamosan zajlik, ami nehezíti az egymásra épülő fejlesztések tervezését. Reméljük, az erőfeszítések eredményeként korszerű, modern szolgáltatáscsokorral gazdagodhat az országos könyvtári rendszer.

* <http://ki.oszk.hu/content/mokka-szakertoi-velemeney>

** http://www.mokka.hu/files/tampo/A_MOKKA_tovabbfejlesztese_5_20100323.pdf